

Mihad Mujanović. *Muslimové, a ne mohamedáni!*
Ke kořenům bosňáckého národního hnutí v letech 1878–1918.
Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, 245.

Михад Мујановић је завршио студије историје и српског језика на прашком Филозофском факултету, где сада под менторством Јана Пеликана (Jan Pelikán) ради на својој дисертацији. Осим у области историје, такође је успешан као преводилац босанске и српске белетристике на чешки језик, а аутор је и текстова о културним и књижевним новостима из земаља бивше Југославије.¹ Његова историјска стручна монографија „Муслимани, а не мухамеданци! Према коренима бошњачког националног покрета 1878–1918. године“ није резултат рада у циљу стицања неког од академских звања, већ ју је аутор написао нестандартно, уз огроман труд, без било какве институционалне подршке. Практично тек са завршетком текста за ову монографију Мујановић је постао докторанд споменутих докторских студија у Прагу.

Како проистиче из самог назива монографије, рад проучава почетке стварања модерне националне свести код муслиманског становништва Босне и Херцеговине. Као што је већ познато, од краја 19. и у првој половини 20. века се од босанских и херцеговачких муслимана очекивало да се, са постепеном модернизацијом, одлуче или за српски или за хрватски национални идентитет. И поред тога, ова претпоставка се није испунила. Југословенски муслимани су у другој половини 20. века кренули на пут властите националне егзистенције, која је у социјалистичкој Југославији током 60-их година постепено прихватана и призната, на основу чега су постали шести конститутивни народ Југославије.

Код садашњег муслиманског/бошњачког народа можемо да приметимо сличне карактеристике као и код других европских народа, односно конструкцију своје националне историје везане за територију националне државе од средњег века до данас, потом за нарацију о заједничком пореклу или за савремене покушаје кодификације властитог народног језика који би се разликовао од српског и хрватског. Међутим, верско порекло је омогућило, у контексту настанка европских народа, специфичан положај овој модерној националној заједници (одређену паралелу могуће је видети само код бугарских муслимана тзв. Помака, који међутим никада нису достигли пуну самосталну националну свест, нити су се формирали као независан народ, потом је могуће направити поређење са муслиман-

1 Михад Мујановић је објавио резултате свог магистарског рада анализирајући југословенску државну политику према земљотресима у Скопљу и Бања Луци: Mihad Mujanović, „A země se třásla: reflexe zemětřesení ve Skopji (1963) a Banja Luce (1969)“, *Slovanský přehled* 5/2011, 427–503. Међу његове најновије преводе босанске белетристике на чешки језик спада роман Неџада Ибришимовића *Вјечник*: Nedžad Ibrišimović, *Věčník*, z bosenštiny přeložil Mihad Mujanović, (Praha: Malvern, 2015). Своје краће текстове, везане претежно за културу и књижевност, као и преводе на чешки језик објављивао је у прашким часописима *Plav* и *Tvar*.

ским народима бившег Совјетског Савеза, чијој конститутивности је помогла национална политика совјетског режима).

Како Мујановић у раду констатује, у муслиманском/бошњачком случају није могуће искористити ниједну од класичних теорија настанка модерних народа, нити познату класификацију чешког историчара Мирослава Хроха (Miroslav Hroch).² Због тога су резултати овог рада, посматрано у европском контексту кроз процес настанка народа, веома вредан прилог не само за познавање историје Босне и Херцеговине и југоисточне Европе него и проблематике проучавања народних покрета у целини.

Михад Мујановић је своју монографију посветио почетној фази процеса народне самосвести муслиманске заједнице у Босни и Херцеговини у време аустроугарске власти. Његово излагање ове тематике садржи неувичајно познавање материје на основу огромног броја извора и исцрпљујућег рада са секундарном литературом. Аутор представља карактеристике Босне и Херцеговине, као и положај муслимана у овој области, с обзиром на чињеницу да се радило о периферној, пограничној територији у оквиру Османског царства. Састав становништва сматра за резултат сложеног процеса миграција у току вишевековних ратних сукоба, османлијског утврђивања одбрамбеног система на граници са хришћанским земљама, као и избеглиштва. Према аутору, као последица ове пограничне, одбрамбене улоге Босне, код муслиманске популације у време Османлија, посебно код њеног богатијег и владајућег слоја, јавили су се почеци карактеристичне свести везане за територијалну припадност Босни и Херцеговини. И поред тога, Мујановић упућује и на чињеницу да је тек са аустроугарском окупацијом Босне и Херцеговине дошло до стварања посебне босанско-херцеговачке муслиманске заједнице, која је убрзо кренула ка процесу настанка самосталног народа. Окупација је у ствари онемогућила протеривање или одлазак муслиманског становништва, као што се до тог времена догађало приликом проширивања територија хришћанских земаља на рачун Османског царства. Такође, окупација је присилила локалне муслимане, посебно њихову друштвену елиту – беговат, да се помири са губитком свог до садашњег владајућег положаја и да се постепено привикне на европске цивилизацијске промене које је са собом у земљу донела окупацијска управа.

Аустроугарске институције, као и друштвене и политичке структуре су на тај начин подржале процес самосвести. Уз подршку политичке делатности, радило се посебно о школству, култури и друштвеним организацијама. Политичка свест се постепено ширила и на ниже друштвене категорије муслиманске популације. Успостављени или чак још више ојачани поредок Аустро-Угарске изазвао је такође да муслиманско становништво увиди неопходност решавања свог односа према националим идеологијама Хрвата и Срба, као и самог схватања народа, које је до тог времена било непознато османлијским муслиманима.

2 Видети: Miroslav Hroch, *European nations: explaining their formation*, translated by Karolina Graham, (London, New York: Verso, 2015).

Аутор објашњава, кроз веома детаљну анализу, до које мере је тај процес био сложен и непосредан. Муслимани, које су османске власти сматрале за конфесионалну категорију тзв. уму или милет, нису имали свест о унутрашњем јединству и националној припадности. За велики део посматраног раздобља се због тога под интересима муслимана мисли на интересе беговата, или муслиманског водећег слоја, који је у својим рукама имао земљиште, али уједно и на политичку елиту, из чијих редова су се регрутовали представници верске и интелектуалне елите. Међу овим круговима дуго су преовлађавали конзервативни ставови, као и трајно одбијање да се помире са влашћу припадника друге вере и са свим оним што су са собом ново донели. Због тога се део муслиманске популације у посматраном периоду одлучио за исељење из Босне и Херцеговине на територију под османском влашћу. Свакако да је оваква тенденција све до 1908. године утицала на наде у привременост хабзбуршке управе и веру да ће се Босна и Херцеговина опет вратити под османски суверенитет. Анексија из 1908. у потпуности је угушила оваква очекивања. Након балканских ратова 1912–1913. босанско-херцеговачки муслимани су остали практично изоловано острво, неповратно отето од некадашње матичне исламске државе. Међутим, још пре анексије, конзервативизам муслиманских елита је све више и више потискивао активну, модерну струју, која је позитивно реаговала на аустроугарске потезе усмерене ка помоћи, као и на подстреке који су се односили на укључивање у рад управе Босне и Херцеговине као хабзбуршке земље. Неки од начина на које је хабзбуршка управа покушавала да обезбеди лојалност муслиманске елите тицали су се пре свега очувања земљишног власништва и практично одржавање моћи над претежно хришћанским земљорадничким становништвом. Ипак, постепено повећање учешћа муслимана у модерним структурама које су успоставиле окупационе власти, као и у систему образовања или у области новинарства и у раду културних организација, стварало је нову, европски оријентисану интелектуалну и друштвену елиту. Таква елита се након 1908. релативно лако помирила са завршетком сна о поновном присаједињењу Османском царству, док је касније у новоствореној југословенској држави преузела улогу политичке елите која је свесно организовала и представљала интересе целе босанско-херцеговачке муслиманске заједнице и свих њених друштвених група.

Рад Михада Мујановића изузетно проширује, али и детаљно анализира и кроз нове погледе интерпретира досадашње резултате босанско-херцеговачке, јужнословенске и западне историографије. Коришћена секундарна литература је свакако за дивљење. И поред тога, без сумње се не ради о компилацији. Аутор се ка ранијим радовима поставља критички, уз исказивање нових погледа. Мујановић је успео уз велики труд да искористи детаљну фактографију до које је дошла старија југословенска и босанско-херцеговачка историографија и да понуди нови приступ у интерпретацији. Такав начин рада превазилази старе успостављене оквире излагања, јер их спаја са општим историјским и компаративним истраживањем народних покрета. Због света тога, ову монографију је могуће сматрати ко-

рисном не само у контексту чешке историографије и балканологије већ и у оквирима међународног истраживања.

Ондржеј ВОЈТЈЕХОВСКИ
превео са чешког језика Милан СОВИЉ

Vladimir Unkovski-Korica.
*The Economic Struggle for Power in Tito's Yugoslavia:
From World War II to Non-Alignment.* London: I. B. Taurus, 2016.

Иако је протекло скоро 30 година од распада социјалистичке Југославије, многи сегменти њене прошлости остали су неистражени. Одређене теме нису ни додирнуте, нарочито за период од друге половине 50-их па надаље. Стицајем околности, због обима и необрађености аријевских фондова, једна од највећих непознаница је привредна историја Југославије у готово свим њеним сегментима. Додатно отежавајући фактор представља и све мање занимање страних истраживача за ове просторе у односу на периоде од увођења самоуправљања до грађанских ратова у Југославији након пада Берлинског зида. Изузетак представља књига Владимира Корице-Унковског *The Economic Struggle for Power in Tito's Yugoslavia: From World War II to Non-Alignment*. Реч је о монографији насталој из докторске дисертације одбрањене на London School of Economics and Political Sciences, на престижном истраживачком универзитету, коју је објавио врло утицајни и угледни Таурус. Књига је тим занимљивија и важнија што је, иако посвећује велику пажњу спољним чиниоцима који су утицали на развој догађаја и прилика у Југославији, њен фокус унутрашња политика у свом друштвено-привредном аспекту.

Оригинално истраживање се ослања превасходно на необјављену грађу из Архива Југославије, Архива Републике Словеније и Хрватског државног архива. Док су у последња два обрађени само Савез комуниста Словеније, односно Хрватске, Архив Југославије чини главну окосницу грађе на којој је књига написана. У раду је највише коришћења грађа ЦК СКЈ, као и фондови Привредног савета Владе ФНРЈ, Централног већа Савеза синдиката Југославије и фонд Социјалистичког савеза радног народа Југославије (ССРНЈ). Такође је коришћена и релевантна објављена грађа и литература.

Црвену нит монографије представља проучавање положаја и борбе радничке класе у социјалистичкој Југославији, у периоду од 20-ак година, за виши животни стандард и боље услове живота. Иако наслов говори о временском оквиру од завршетка Другог светског рата до самита несврстаних у Београду 1961, дело има и нешто шири хронолошки опсег – од увођења самоуправљања до 1968. Кроз овај хоризонт аутор анализира промене које су се дешавале у југословенској привреди као једном окружењу у